

KI A SZERZŐ? – A MAGYAR SLÁGERGYÁROS, ZERKOVITZ BÉLA BÍRÓSÁGI ÜGYÉNEK SAJTÓREPREZENTÁCIÓJA

Szerző: **LENGYEL Emese**, I. évfolyam, PhD-hallgató (lengyelemese1@gmail.com)
Intézmény: Debreceni Egyetem, Irodalom- és Kultúratudományok Doktori Iskola – Média- és
Könyvtártudományi Intézet (Debrecen)

Témavezető: **dr. habil. KESZEG Anna**, adjunktus
Intézmény: Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Politika-, Közigazgatás- és
Kommunikációtudományi Kar (Kolozsvár)

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	2
Az Árvácska diadalútja	3
A per	5
A kezdetek – 1925 januárja	6
A per állomásai.....	10
Február	10
Április.....	17
Finálé: fizet – nem fizet.....	21
Képmelléklet	24
Felhasznált források	31
Jogsabály	33
Felhasznált szakirodalom	33

Bevezetés

Zerkovitz Béla (1881–1948)¹ az egyik legismertebb 20. századi magyar slágerkomponista. Szerzőként több száz sanzont, kuplét és operettet² jegyez. Zeneakadémián sohasem tanult, habár folytatott zenei tanulmányokat, de csupán egy építészmérnöki oklevéllel rendelkezett.³ Ez a végzettsége pályája során néhány alkalommal gondot jelentett, ugyanis több szakmabeli megkérdőjelezte zeneszerzői képességeit. Legtöbbször „Lopkovitz” vagy éppen „fütyös zeneszerző” gúnyneveket aggadták rá, ennek okát pedig igencsak megfelelően szemlélteti a jelen írásban bemutatott példa, az 1925-ös *Árvácska*-per során ellene felhozott vádak.⁴ A szóban forgó pert Huber Miksa (1866–1926) karmester indította⁵, s nem mást állított, minthogy nemcsak hangszerelte és harmonizálta a szóban forgó operettet, hanem egyszersmind ő emelte művészi alkotássá. Elmondása szerint Zerkovitz csupán elfütyülte, eldúdolta a dalokat, a munkát azonban – már nem először – ő végezte el, mely már egy konkrét rágalmozással is felért. Éppen ezért az eljárás során kérte, hogy ismerjék el az operett társszerzőjeként. Továbbá nagyobb részesedést kért az előadás bevételéből. Zerkovitz ügyvédje pedig felkészültnek bizonyult, a szerzőséget érintő általános tényeket rendkívül meggyőzően alkalmazta e konkrét esetre. A kutatás során elsősorban a korabeli sajtóforrások segítségével igyekeztem rekonstruálni a per államosait.

Az operett kétségtelenül az Osztrák-Magyar Monarchia⁶ egyik legnépszerűbb zenés-táncos szórakoztató – nagyvárosi tömegszórakoztatás⁷ – műfajává válik a 19. század második

¹ Székely 1994: 876.; Schöpflin Aladár-féle lexikonban 1882-es születési dátum szerepel. Lásd Schöpflin 1929: 463.; A Brockhaus-Riemann-féle zenei lexikon m. változatában a szerzőről szóló szócikkben az 1881-es dátum szerepel. Lásd Brockhaus-Riemann 1985: 713.

² Zerkovitz operettjei időrendi sorrendben (1911 és 1947 között): *Aranyeső*; *Die schöne Marietta*; *Gyerünk csak*; *Katonadolog*; *Eine feine Familie*; *Die Wundermühle*; *Das Finanzgenie*; *Fedák Sári toalettje*; *Aranyfácán*; *Beppo*; *Aranymadár*; *La Bambola della Fracteria*; *Százszorszép*; *Postás Katica*; *A nóta vége*; *Hattyúvilág*; *Zsványvilág*; *Árvácska*; *Csókos Asszony*; *A legkisebbik Horváth leány*; *Eltörött a hegedűm*; *Doktor Úr*. Lásd többek között Gál 2007: 134–135.; Zerkovitz.hu; Az *Árvácska* esetében is egy elírásra kell felhívnom a figyelmet, a Gál-könyv a bemutató dátumaként az 1926-os esztendőt jelöli meg az 1924 helyett.; A bemutató pontos dátumát lásd többek között: Az *Árvácska* a Király Színházban, 1924: 7.; A New York Kávéháztól a világhírig..., 1969: 24–26.

³ Székely 1994: 876.

⁴ Jelen témablokkra egy átfogó sajtóreceptió-kutatás keretében találtam rá, mely során a Zerkovitz életművét vizsgálom sajtóforrások (interjúk, kritikák, tudósítások stb.) segítségével.

⁵ Schöpflin 1929: 279.

⁶ A Monarchiabeli magyar népszínmű- és operettjatszásról és annak karakterisztikáiról, funkciójáról lásd többek között: Batta 1992; Hooker 2020: 61–75., Kultúrtörténeti szempontból pedig lásd Csáky 1999.; Hanák 1997: 9–30.; Operettjatszásról a Monarchia utolsó évtizedeiben bővebben lásd például Batta 1998: 505–510.; Ezenfelül az operettművészetéről általánosságban lásd Klotz 2016.

⁷ „A színházi látványkultúra egyik tradicionális intézménye, a 19. század új műfajai (vaudeville, melodráma) által új közönségréteghez is el tud jutni. A francia eredetű színházi műfaj, az operett a Monarchiában sajátos karriert fut be. [...]” In Kálai 2016: 34.

felében, Bécs és Budapest központtal. A magyar variáns sikerútja folytatódik, így „Az 1900 és 1918 közötti időszakot kétségkívül a magyar operett virágkorának tekinthetjük.”⁸ Története azonban nem szűnt meg a Monarchia széthullását követően, de funkciója lényegesen módosult. Az operettjátszásban rejlő gazdasági potenciált pedig az újonnan szerveződő színházi vállalkozások is kihasználták, az imént már említett Budai Színkör, valamint Király Színház szintén ezekhez az intézményekhez sorolható. „[...] A budapesti színházi ipar életképességét mutatja, hogy a magyar főváros Béctől politikailag függetlenedve képes volt a nemzetközi szórakoztatás önálló centrumává válni [...] Az operettszínházak sora újabbakkal bővült: 1919-ben nyílt meg a Revü Színház, amely nyári játszóhellyel is rendelkezett (Scala Színház), s később, 1921 és 1925 között Blaha Lujza Színház néven működött. 1922-ben a Fővárosi Operett-színház nyitotta meg kapuit, amelynek 1929 és 1933 között Nyári Operettszínház néven szintén volt második játszóhelye. Ez még akkor is figyelemre méltó, ha tekintetbe vesszük, hogy 1936-ban megszűnt a műfaj két nagy múltú intézménye: a Budai Színkör és a Király Színház.”⁹ Tehát ebbe a színházi közegbe „érkezett meg” az a darab, melynek ügye – legalábbis a zeneszerzők személyeit illetően – megannyi hétig foglalkoztatta a magyar sajtót, az olvasókat, a színházi szakembereket 1925-ben.

Az Árvácska diadalútja

Az *Árvácska* ősbemutatóját 1924. július 1-jén tartották a Budai Színkörben¹⁰ (100. előadás: 1924. október 8.¹¹). A színház közel négyhónapos szezont zárt 1924-ben. A későbbi, a perben felhozott szerzői osztalékok, bevételek miatt szükséges a Budai Színkör korabeli gazdasági helyzetének feltérképezése. Erről a sajtó szintén részletekbe menően számolt be, hiszen a teátrum vezetése az *Árvácska* előtt pénzügyi problémákkal küzdött: „[...] Nemcsak színházi

⁸ Bozó 2013.; Rövid összefoglalást olvashatunk a századelő magyarországi operettjátszásról Bozó Péter munkájában: „A századelőn működött zeneszerzők – Lehár Ferenc (1870–1948), Buttykai Ákos (1871–1935), Kacsóh Pongrác (1873–1923), Huszka Jenő (1875–1960), Szirmai Albert (1880–1967), Zerkovitz Béla (1881–1948), Kálmán Imre (1882–1953), Jacobi Viktor (1883–1921) – műveit többnyire Bécsben is játszották. Olyannyira, hogy Lehár és Kálmánt joggal tekinthetjük egy k. u. k. osztrák–magyar operettiskola képviselőinek, hiszen műveik ősbemutatójára többnyire Bécsben került sor, s csak azután fordították le őket magyarra. A *Die lustige Witwe* 1905-ös premierje a Theater an der Wienben megelőzte A víg özvegy 1906-os, magyar színházbéli bemutatóját, s az utóbb magyar nemzeti operetté lett *Die Csárdásfürstint* 1915-ben a Johann Strauss Theater előbb adta, mint a Király Színház 1916-ban A csárdáskirálynét. A magyaros hang, a cigányzene a bécsi operettnek is lényeges alkotóeleme lett, és igen népszerűnek bizonyult. Mi több, Lehár, illetve a budapesti Zeneakadémián tanult Kálmán, Szirmai, valamint Jacobi nemzetközi karriert futott be: nem egy művük még a New York-i Broadway színházaiba is eljutott.” Bozó 2013.

⁹ Bozó 2013.

¹⁰ A próbáról és egy banketről is készült fotó, melyek a *Színházi Élet* hasábjain jelentek meg. Lásd 1. kép és 2. kép (Képmelléklet)

¹¹ Az *Árvácska* 75-ik előadásáról is beszámol a sajtó. Lásd Az *Árvácska* 75-ik előadása a Budai Színkörben, 1924: 9.

körökben ismeretes, de a publikum is tudja, hogy az *Árvácska* bemutatójáig milyen abnormálisan rosszul ment a Budai Színikör a súlyos gazdasági körülmények miatt [...]”¹² A vállalkozásnak tehát egy sikerdarabra volt szüksége. A zsurnaliszták, a kritikusok már a júliusi premiért megelőzően nagy karriert jósoltak a szóban forgó darabnak: „A magyar operett-kalendárium legnevezetesebb dátumának ígérkezik az *Árvácska* premierjének napja. Minden jel arra mutat, hogy úgy a pompás szöveg, mint a buja melódiákban hullámozó zene egy nagy világsiker induló helyévé teszi a Budai Színikört [...]”¹³ – olvasható a *Szózat* hasábjain 1924. június 29-én. A premiért követően pedig már biztos a hosszútávú siker, legalábbis Faragó Jenő (1872–1940)¹⁴ szerint: „[...] Bús-Fekete László librettója egy kedves, épkézláb vígjátéki ötletnek mulatságos, operettszerű feldolgozása. Zerkovitz Béla partitúrája csupa melódia és esprit, magyaros ízű francia muzsika, ötletes, fülbemászó, népszerűsége hajló, táncra invitáló, színes, jó operettzene.”¹⁵ A pompás operettet pompásan játsszák Budán. [...] Sebestyénéknek nagy sikerük lesz ma este; de meg is érdemlik.”¹⁶

Az elvárásoknak eleget tett az operett és a bevétel csakhamar meghaladja a 2 milliárd koronát (103.482 eladott jegy – 75 előadás)¹⁷, így forgalmi adó jogcímen csaknem 75 millió koronát fizetett be Sebestyén Géza igazgató.¹⁸ Az operettet hárman jegyzik: Zerkovitz, Bús-Fekete László (1896–1971)¹⁹ és Kulinyi Ernő (1893–1945)²⁰. Ezek a szerzők is igencsak jól jártak, ugyanis az előadások után fizetett osztalék nem kevés, így a három szerző: 200 millión felüli koronát kapott osztalék jogcímen²¹, ez pedig csak tovább nőtt azzal, hogy az előadás átkerül a Királyba.

¹² Beszámoló a Budai Színikör..., i.m., 26.

¹³ *Árvácska* – július 1., 1924: 14.

¹⁴ Székely 1994: 201.

¹⁵ „Egyes kiválóbb számai: *Árvácska* belépője az első felvonásban, a „*Tanár úr, kérem!*” refrénű pattogó duett (Rátkai–Somogyi), a hangulatos Java („*Egyszer volt, hol nem volt!*”), a Cairó-dal, az estharangról szóló nóta (hegedű-, tárogató- és hárfakísérettel), két nagyszerűen fölépített finálé és egy sereg más szám, amelyeknek poétikus, szép szövegét mind Kulinyi Ernő írta. Az a hagyományos dióhéj, amelybe egy jó operett meséje és melódiája belefér, ezúttal aranydió, amely csillog, kápráztat, hangulatokat ad és nagyon-nagyon jól esik. [...]” – fejtí ki gondolatait Faragó Jenő. *Árvácska*, 1924: 7.

¹⁶ *Árvácska*, i.m., 7.

¹⁷ Beszámoló a Budai Színikör..., i.m., 26.

¹⁸ Beszámoló a Budai Színikör..., i.m., 26.

¹⁹ Székely 1994: 123.; Munkásságáról bővebben lásd még Schöpflin 1929: 16–17.

²⁰ Székely 1994: 432.

²¹ Beszámoló a Budai Színikör..., i.m., 26.

Tehát ezt követően az előadás „átköltözik” Pestre, a Király Színházban 1924. szeptember 13-án mutatták be.²² A századelőn a Király a fővárosi operettjátszás egyik meghatározó intézményévé válik. Habár jelen esetben – az *Árvácska* darabhoz szorosan kapcsolódva – meg kell jegyezni azt is, hogy 1924–25-ben komoly anyagi gondokkal küzdött a színházi vezetés. Az alapító, Beöthy László (1873–1931)²³ 1903-tól egészen 1925-ig igazgatta a teátrumot, mely 1918-tól az Unió Színházüzemi és Színházépítő Rt. tagjaként működött. Az Unió megbukott (1924), a színház vezetője pedig Faludi Jenő (1873–1933)²⁴ lett. Ilyen körülmények között érkezett meg a Királyba ez az operett, mely már Budán bizonyított: „Az a rendkívüli siker, mely az *Árvácskának*, Zerkovitz Béla és Bús-Fekete László operettjének kijutott, arra indította a Király Színház igazgatóságát, hogy a népszerű darabot műsorába fölvegye [...]”²⁵ A darab csakhamar sikeres lett Pesten is: „Budáról a Királyba vonult át a Bús-Fekete–Zerkovitz-operett. Az utazás nem ártott meg neki; a darab romantikája teljes súlyban édeskedik itt is, a zene is ugyanazzal a hatással van: fülbemászó. Füle válogatja aztán, hogy meddig marad bent; átlagos, népi fülekre lévén számítva, általában: sokáig. Az előadásról több mondanivaló essék, mert az előadás jó. [...] Az *Árvácska* Budán meleghez volt szokva; pesti fogadtatásának első estéjén az *Árvácska* eléggé Budán érezhette magát.”²⁶ Huber pedig azt szerette, ha Zerkovitz elismerné a darab társszerzőjeként, így egyszersmind ő is részesült volna a kifizetésekből. Sőt bizonyára ő is értesült arról, hogy a premieren külföldi igazgatók tették tiszteletüket²⁷, valamint számos cikk tényként közli, hogy a darab Bécsben²⁸ és több külföldi operettszínpadon bemutatásra kerül a közeljövőben.

A per

A per alapja tehát az operettelőadás páratlan sikere és azzal járó anyagi (és erkölcsi) megbecsülés. A kérdés pedig nem más volt, minthogy Huber milyen munkát végzett el, az elvégzett munka beillik-e a szerzői funkciók sorába. A per éve: 1925.

²² Schöpflin 1929: 16.; *Az Est* lapban a következőképpen harangozzák be az előadást: „Szombaton, szeptember 13-án játssza először a Király Színház az *Árvácskát*. A páratlan sikerű Zerkovitz-operett királyszínházi előadása elsőrendű színházi produkció lesz. Vaály Ilona, Somogyi Nusi, Kiss Ferenc, Boross Géza, Latabár, Szirmai, Rozsnyói Ilona és a többiek. Tihanyi Vilmos rendezésével, teljes ambícióval készülődnek a szenzációs előadásra, amelynek külön látványossága lesz a második felvonásbeli divatrevü. Kiss Ferenc gyönyörű dalai, Boross Géza új aktuális kupiéi, a pazar díszletek külön eseményé teszik a királyszínházbéli *Árvácskát*, amelynek bemutatója jegyeit már e hét szombatján árusítja a pénztár.” A Király Színházban szeptember 13-án..., 1924: 9.

²³ Székely 1994: 84.

²⁴ Székely 1994: 199.

²⁵ *Az Árvácska* a Király Színházban, 1924: 7.

²⁶ (*Árvácska*), 1924: 15.

²⁷ Külföldi igazgatók az *Árvácska* premierjén, 1924: 14.

²⁸ *Az Árvácska* ősszel színre kerül Bécsben, 1924: 7.

A perben álló felek	Zerkovitz Béla (alperes)	Huber Miksa (felperes) ²⁹
A peres felek foglalkozása	zeneszerző	karmester – zeneszerző
Védőügyvéd	dr. Szalai Emil	dr. Perényi Zsigmond

A per szereplői a tanúk megnevezése nélkül³⁰

Kiemelten a januári, a februári és az áprilisi hónapok eseményei kerülnek szóba, kifejezetten az a per, melyet a társzerzőség elismerésének irányába indított Huber karmester. Merthogy időközben például Zerkovitz is beperelte Hubert (sajtó útján elkövetett hitelrontás vétsége jogcímen³¹), többek között a jóhírnév megsértéséért, valamint ugyanezért sajtóper indított *Az Est* ellen is.

A kezdetek – 1925 januárja

Az első újságcikkek már 1925 januárjában napvilágot láttak, hiszen ebben a hónapban nyújtotta be Huber a keresetet Zerkovitz ellen. Az ügyről *Az Est* 1925. január 17-én hosszasan számolt be.³² Sőt január 18-án már a szakma egyes képviselőit is nyilatkozatra bírták a konkrét ügy kapcsán. A cikk *Huber Miksa, az Árvácska „társzerzője” 75 millió tantiméért pörli Zerkovitz Bélát* címmel és *Aki nyolc éve füttyörész és aki nyolc éve hangszerel, modulál, harmonizál – Melódiaforrás, mely dúdol és billeget* alcímmel jelent meg. Gy. V. szerző elsőként Zerkovitz nemzetközi karrierjéről szólt, ami egyrészt ismeretes, másrészt az a ragadványnév (gúnynév) sem idegen, hogy „Lopkovitz”: „Elérte a legnagyobbat, amire egy dalszerző egyáltalában vágyódhat: a világhírű milánói Ricordi-cég a kiadója. Dalait, ezeket az egészen könnyű fajsúlyú, fülbemászó, nagyon gyakran ismerős melódiákra emlékeztető dalokat már nemcsak a budapesti kabarékban és kávéházakban és utcákon csépelik agyon, hanem az egész világon. Londonban csakúgy, mint Buenos Airesben, sőt már a velencei lagúnákon is a *Bözsike édest* éneklí a nászutasokat ringató, borraivalóra éhes lagúnás.”³³ Azt beszélük... Igen, azt beszélük, hogy Zerkovitz „összelopkodta” és mással végeztetette el a munkát. Ezellen most Huber ment perre, még hozzá első körben 75 millió részesedést követelt Zerkovitztól – a Budai Színkör és a Király Színház előadásai után kapott tantiémet (az előadás bevételeiből a szerzőnek, szerzőknek fizetett jogdíj) figyelembe véve ez

²⁹ A perrel tudósító cikkekben megjelenő néhány Huber-portrét lásd 3–4. kép (rajz), 5. kép (fotó); Zerkovitzról lásd 6. kép – (Képmelléklet)

³⁰ Adatok forrása: hivatkozott sajtócikkek. *Saját szerkesztés*

³¹ A Budapest Főváros Levéltárában az adott peranyag is megtalálható.

³² Huber Miksa, az *Árvácska* „társzerzője”..., 1925: 5.

³³ Huber Miksa, az *Árvácska* „társzerzője”..., i.m., 5.

nem olyan magas összeg³⁴ – a bíróság segítségével: „[...] Azt suttogják muzsikus körökben, hogy az operetteket, amelyek az ő nevével vonzzák a közönséget a színházakba és az ő nevével jegyezve kerülnek ki a külföldi színpadokra és a kótakereskedelembé, nem egyedül szerezte, hanem ezeket a jól felépített, egységbe foglalt, hatásos finálékkal díszített, hosszú lélegzetű zeneműveket mások harmonizálták, muzsikusok hangszerelték, modulálták pár koronáért, hogy aztán az örök névtelenségbe süllyedjenek. Érdekes módon ismerteti a Zerkovitz-operettek születésének, komponálásának, [...] harmonizálásának és hangszerelésének módját az a pör, amit legújabbán egy névtelen, szegény muzsikus indított Zerkovitz Béla ellen, kérve a törvényszéktől, hogy [az] *Árvácskára* vonatkozó társszerzői minőségét ismerje el és ennek megfelelően 75 millió korona tantiém kifizetésére kötelezze a világszerte ismert és népszerű dalszerzőt. [...]”³⁵

A következő állomása a pernek január 28. lehetne, amikor a bíróság dönt arról, hogy helyt ad-e Huber keresetének. A karmester több éve dolgozott Zerkovitznak, állítása szerint mindvégig ő alkotta meg a partitúrát, minden esetben füttyszó után. Korábbi munkáinak sérelmeiről szintén beszámolt az újság. Huber általában egyszeri és fix összeget kapott egy-egy munkáért, de hiányolta a további osztalékból, külföldi jogdíjakból és egyéb bevételekből (könyvek, kották stb.) befolyó – nem kevés – összeget. Ez pedig egy sikeres operett esetében rendkívül magas összeg lehet. Huber szilárdan állította, hogy művészi szintre ő emelte az operettet, Zerkovitz csak dúdolt és füttyült. („A 25 éves zeneszerzői múltra visszatekintő Zerkovitz képtelen lekottázni zenei gondolatait. Mindig csak eldúdolta vagy zongorán elbillegette őket, még pedig mindig csak egy hangnemben, Esz-dúrban. [...]”³⁶) Azt is állította, hogy előre és többször jelezte, hogy ezúttal többbe kerül majd a munkája és részesedést szeretne az operett előadásából befolyt összegből is. A „zsarolás” és a „ráfizetés” pedig visszatérő szavak, amikor Huber a kettejük között létrejövő megállapodásról, fizetéséről nyilatkozott. „[...] Az *Árvácska* zenéjének megszületését így adja elő Huber Miksa: – Mikor, a Royal Orfeumtól megváltam, Zerkovitz felkeresett a lakásomon és elmondta, hogy Sebestyén Géza felkérte őt, írjon operettet a Budai Színkör részére. Afféle könnyű nyári operettre gondolt, amit gyorsan kellene megcsinálni. Vállaltam a feladatot, de kijelentettem, hogy ezt már nem csinálom meg a szokásos alamizsnáért, hanem részt kérek a tantiémekből is. Zerkovitz idegesen mindent megígért, panaszkodott, hogy nem tudja, hogyan sikerül az operett, beválik-e, nem fog-e

³⁴ Egyösszegben már ki volt egyszer fizetve, ez kiderül a per során.

³⁵ Huber Miksa, az *Árvácska* „társszerzője”..., i.m., 5.

³⁶ Huber Miksa, az *Árvácska* „társszerzője”..., i.m., 5.

ráfizetni, kért, hogy ne zsaroljam meg. – Végül abban állapotunk meg, hogy ha huzamosabb ideig a színpadon marad és ha külföldre is eljut, busásan fizet a jövedelemből, sokkal nagyobb mértékben, mint ahogy azt tőle várom és remélem. Írásbeli szerződést azonban sürgetésem ellenére sem adott. Az *Árvácska* operettet ezután Zerkovitz zenei gondolatai és elgondolásai alapján megírtam, olyképpen, hogy a Zerkovitztól eldúdolt vagy elfütyült dallamokat megrögzítettem, zeneileg alátámasztottam, művészileg felruháztam, hangszereltem és modulációkat komponáltam. [...]”³⁷ Ezt már most kiegészíteném a másik oldallal, pontosabban Zerkovitz szavaival. A *Színházi Élet* számaikat lapozgatva a *Hogyan készült az Árvácska?* című írásra találhatunk, ami a per szempontjából értékes forrás, hiszen az operettdarab születését nem más, mint Zerkovitz tárta a nagyközönség elé. Az írás jóval a per előtt, 1924. június 29-én látott napvilágot, melyben még említés szintjén sem hangzott el Huber Miksa neve és munkája, sőt a „fütyörészés” sem.³⁸ Hogy a teljes igazság miként hangzik, azt valószínűleg csak a két fél tudná elmondani, hiszen a per során elmesélt megannyi alkotás-történet (valamint az 1924-es is) több ízben ellentmondanak egymásnak.

A zenei tehetség megkérdőjelezése már januárban elkezdődik, Huber élesen bírálja Zerkovitz zeneszerzői képességeit. Ez az előzménye annak, amikor majd a per folyamán Huber és ügyvédje azt kéri a bíróságtól, hogy szakemberek segítségével vizsgálják meg a zeneszerző valódi tudását: „[...] – Aki kevéssé is járatos a zenei alkotás pszichológiájában, nem feltétlenül ismeri azt a végtelenül hosszú utat, amely a zenei gondolat megszületésétől a kész zenemű előadásáig vezet. Nem vitás, hogy az *Árvácska* zenei gondolatai Zerkovitztól származnak, de nem vitás az sem, hogy Zerkovitznak a komponálásra további befolyása nem volt. Hangsúlyoznom kell, hogy a művészt épp a kifejezési képesség különbözteti meg a laikustól. Zerkovitzból azonban ez az effektív produktivitás hiányzik, ezért vesz maga mellé egy ízig-vérig muzsikust, hogy általa komponáljon. – Az eldúdolt zenei ötleteknek olyan kistafirozása, felszerelése és színpadra applikálása, mint amilyen az *Árvácska* kész partitúrája, kétségtelenül művészi munka, amire csak talentumos és tanult zenész képes. A hallott melódia fixírozása igen nehéz feladat. [...] Ha egyszerű mesterség a harmonizálás, kérdem, miért nem tanulta meg Zerkovitz 25 év alatt? A zene történelmében nincsen példa a kompozíció ilyen munkamegosztására.”³⁹

³⁷ Huber Miksa, az *Árvácska* „társszerzője”..., i.m., 5.

³⁸ Huber Miksa, az *Árvácska* „társszerzője”..., i.m., 5.

³⁹ Huber Miksa, az *Árvácska* „társszerzője”..., i.m., 5.

Az anyagi megbecsülés mellett az erkölcsi megbecsülést is hiányolta Huber, mint mondja, „[...] Hihetetlenül sokat dolgoztam, hogy a Zerkovitz-dalokat zeneileg felépítsem. [...]”⁴⁰ Továbbá szerinte mindenki tudja, hogy ez valóban így történik minden darab esetében: „[...] A Royal Orfeumban természetesen tudták, hogy a Zerkovitz-dalokat én csinálom, Zerkovitz persze haragudott érte, sűrűn halmozott el szemrehányásokkal és kért, hogy ne járjak a New York Kávéházba, ne járjak a zenészek és írók közé. Most azonban már nem engedek. Gyümölcsét akarom művészi munkámnak. Készt akarok abból a jövedelemből, amit részben az én művészetemnek, tudásomnak és munkámnak köszön Zerkovitz Béla. [...]”⁴¹ Már ekkor azzal érvelt Zerkovitz, hogy ő egyrészt eddig sem tagadta, hogy mással hangszerelteti a műveit, sőt ez nem egyedülálló az operettirodalomban – ez később a védelem visszatérő elemévé vált –, másrészt, (már) nem tagadta, hogy további „jutalmat” ígért egykoron Hubernek. Azonban azt állította, hogy annak természetében nem állapodtak meg, mindez az ő belátásától függ. Továbbá még januárban arra számított, hogy a bíróság elutasítja majd Huber keresetét és ezzel az ügy véget is ér.⁴²

A *Magyarország* tudósítója az, aki a hír utáni napon, azaz január 18-án egy rövid interjúblokkot tett közzé *Szerzői tevékenység-e a hangszerelés?* címmel:⁴³ „[...] Kérdést intéztünk egy zeneszerzőhöz, egy színigazgatóhoz és egy karmesterhez, hogy a hangszerelés milyen tényezője egy operettzene megírásának, mennyiben zeneszerzés az, ha valaki a melódiát és a ritmust adja és mással hangszerelteti a művet. [...]”⁴⁴ A Zerkovitz-Huber-eset a konkrét zeneszerzési folyamat különböző feladatainak „súlyát”, „értékét” rangsorolja, határozza meg. Az, hogy milyen szerzői funkcióval bírhat a harmonizálás, a hangszerelés, úgy látszik, hogy – jelen esetben – a bíróság hatáskörébe fog tartozni. Ugyanakkor abban a nyilatkozók többsége azonos véleményen volt, hogy a hangszerelés fontos része az operettzene megalkotásának is. Huszka Jenő⁴⁵ a következőképpen szólt az esetről: „A zeneműnek hangszerelése annyira szerzői tevékenység, hogy szervesen összefügg vele és attól mintegy elválaszthatatlan. Az operettzenének három lényegéről beszélhetünk. Melódia, harmónia és ritmus. A mostani esetben úgy látom, hogy a három közül Zerkovitz Béla kettőt végzett, **a melódiát és a ritmust adta, míg a harmadikat Huber Miksa.** [...] 20–25 esztendővel ezelőtt előfordult, hogy nagyobb zeneszerzők mással hangszereltették műveiket,

⁴⁰ Huber Miksa, az *Árvácska* „társszerzője”..., i.m., 5.

⁴¹ Huber Miksa, az *Árvácska* „társszerzője”..., i.m., 5.

⁴² Huber Miksa, az *Árvácska* „társszerzője”..., i.m., 5.

⁴³ *Szerzői tevékenység-e a hangszerelés?*, 1925: 4.

⁴⁴ *Szerzői tevékenység-e a hangszerelés?*, i.m., 4.

⁴⁵ A m. operett egyik legkiválóbb képviselője. Pályáját lásd Székely 1994: 319–320.

most azonban már ez a legritkább eset, sőt merem állítani, hogy komoly zeneszerző mind maga végzi ezt a munkát. A dolognak ugyan ez mesterségbeli része, azonban kétségtelen, hogy a hangszerelő is szerzői munkát végez.⁴⁶ Faludi Jenő, a Király Színház új igazgatója kicsit másképp nyilatkozott a hangszerelésről.⁴⁷ Stephanidesz Károly (1871–1964) karmester, zeneszerző⁴⁸ pedig a következőképpen foglalt állást e kérdésben: „Nézetem szerint a hangszerelés fontos és kiegészítő része az operett sikerének. A hangszereléssel a zenekarból ezer színt, ezer változatot lehet kihozni. Ez díszíti a melódiát s hogy egy hasonlaltal éljek, a hangszerelés legalább van olyan fontos, **mint az, hogy egy operettben hogyan öltöztetjük föl a színészeket** és hogyan állítjuk be a darabot.”⁴⁹ Tehát a három elismert szakember szerint mégiscsak szerzői funkcióval bír a hangszerelő, ugyanakkor ez korántsem egyértelmű, legalábbis, ha ezt az elhúzódó pert vesszük figyelembe.

A per állomásai

Február

Bár 1925 januárjában Zerkovitz még abban bízott, hogy az eset nem kerül a bíróságra, azonban februárban mégiscsak elkezdődött a tárgyalás. 1925. február 12-én⁵⁰ számos lap számolt be az aznapi tárgyalásról. A következő napokban pedig ismét napirendre került a szakmai közegben az, hogy mennyire fontos a hangszerelés a zeneművek esetében. Ekkortájt már régóta vics tárgya a tárgyalás és Zerkovitz állítólagos zeneszerzési szokásai is.⁵¹ Az esetet Földy Károly bíró dönti el. Perényi, Huber ügyvédje ismerteti ügyfele álláspontját: „[...] Dr. Perényi Zsigmond elkezdte előterjesztését. Zerkovitz építész és zeneszerző esztendőök hosszú során át Huber Miksával, a Royal Orfeum volt karmesterével együttesen szerezte az összes Zerkovitz-dalokat. A karmestert a Royal Orfeum fizette s kötelessége az volt, hogy kizárólag csak az Orfeumnak dolgozzék. **Zerkovitz azonban a közösen szerzett dalokat vidéken és külföldön is elhelyezte, azok kottáit terjesztette, anélkül, hogy a befolyt jövedelemből részesítette volna Hubert.** [...] 1924 nyarán a karmester a Royal Orfeumtól megvált, ekkor kapott megbízást a Budai Színkörtől Zerkovitz Béla, hogy egy nyári operettet

⁴⁶ *Szerzői tevékenység-e a hangszerelés?*, i.m., 4.

⁴⁷ *Szerzői tevékenység-e a hangszerelés?*, i.m., 4.

⁴⁸ Székely 1994: 701.

⁴⁹ *Szerzői tevékenység-e a hangszerelés?*, i.m., 4.

⁵⁰ *Az Est, A Nép, Szózat, Új Nemzedék, Világ*. Kiegészítő cikkek: *Az Újság, Pesti Hírlap, Magyarország, Magyarország, 8 Órai Újság*.

⁵¹ Egy ilyen viccjelenetet közöl 1925. február 15-én a *Szózat* is. Lásd 7. kép (Képmelléklet)

csináljon. Miként azelőtt, úgy most is együtt álltak neki a munkának.⁵² Zerkovitz egyedül zenei gondolatok kitalálásával járult a közös munkához. Huber előtt elfütyülte, eldalolta a dallamokat, amelyeket azután Huber zeneileg feldolgozott s hangszerelt.⁵³ **Az effektív produkciót tehát a karmesternek kellett elvégezni, mondja az ügyvéd.**⁵⁴ A bevétel összegének becslése miatt Huberék az előterjesztés során kitérnek az előadások sikerére is: „[...] Budán, majd a Király Színházban több mint százszor színre került az *Árvácska*. Huber több alkalommal sürgette Zerkovitztól a járandóságát. Zerkovitz eleinte kecsegtette őt, de a fizetést folyton halasztgatta. **Az *Árvácska* Zerkovitznak legalább 150–200 millió koronát jövedelmezett.** Zerkovitznak kötelessége lett volna a társszerzőt ebből a jövedelemből olyan arányban részesíteni, mint amilyen arányban áll az egyik művészi munkája a másikéhoz. [...] Huber munkája legalább olyan értékű, mint Zerkovitzé – fejtegette tovább az ügyvéd –, Zerkovitznak kötelessége lett volna jövedelmének felét kiszolgáltatni Hubernek. 75 millió korona tőke és annak kamatai iránt indította meg tehát a pert Huber Zerkovitz ellen. Kérem Zerkovitz Bélának ebben az összegben való elmarasztalását.”⁵⁵

A védelmet Zerkovitznak Szalai biztosította, a válaszadás során ügyfelét operettirodalmi példákkal próbálta védeni. Olyan magyar zeneszerzők sorába állította Zerkovitzot, mint Fejér Jenő (1873–1927)⁵⁶, Hűvös Iván (1877–1954)⁵⁷, Farkas Imre (1879–1976)⁵⁸, Jacobi Viktor (1883–1921)⁵⁹, Kacsóh Pongrác (1873–1923)⁶⁰ stb., de külföldi operettmesterekkel is példálózik. Így sokkal hitelesebb az, amikor azt állítják, hogy ez az eljárás a zene világában egy bevett szokás. A bizonyítás végett budapesti hangszerelők kihallgatását sürgeti a védelem: „[...] A kereset – kezdte – a zenevilágban szokásos nagyzásnak és nagyzolásnak az eredménye. Generális szokás az, hogy előkelő komponisták megkomponálják dalműveiket, a hangszerelést azután rendszerint karmesterekre bízzák. A magyar operettirodalomban **igen sok példa** van erre. Fejér Jenő *Katalin cárnő* című operettjét Barna Izsó hangszerelte, Hűvös Iván operettjét ugyancsak Barna Izsó. Garay István *Árgyelus királyfiját* és egyéb műveit

⁵² Erről Zerkovitz még – ahogy fentebb láthatjuk – 1924-ben nem tesz említést.

⁵³ Fütyülte-e vagy nem fütyülte?, 1925: 12.

⁵⁴ Ma tárgyalja a bíróság Zerkovitz Béla és Huber Karmester *Árvácska* pörét, 1925: 5.

⁵⁵ Ma tárgyalja a bíróság Zerkovitz Béla..., i.m., 5.; Lásd még: Zerkovitz *Árvácska*-pörében szakértőket hallgatnak ki, 1925: 12.; Továbbá: A bíróság elrendelte a bizonyítást a Zerkovitz-Huber-ügyben, 1925: 5.; Az *Árvácska* a bíróság előtt, 1925: 11.; Az *Árvácska* zenéje, 1925: 12.; Zerkovitzot a hangszerelő..., 1925: 8.; Zerkovitz és Huber Miksa..., 1925: 6.; Zeneszerző, aki sohasem..., 1925: 4.

⁵⁶ Schöpflin 1929: 12.

⁵⁷ Pályájáról lásd többek között: Schöpflin 1929: 286

⁵⁸ Székely 1994: 203.

⁵⁹ Székely 1994: 331.

⁶⁰ Székely 1994: 347.

Szabados Béla, Marthon Géza több operettjét Békési Ferenc és Barna Izsó hangszerelte, Farkas Imre nagy hírnévre szert tett operettjeit, az *Iglói diákokat*; és a *Túl a nagy Krivánont* Barna Izsó és Vincze Zsigmond hangszerelték, a *Nótás kapitányt* Vincze Zsigmond, Jacobi *Sybill* című világot járt operettjét Barna Izsó hangszerelte, sőt ami sokak előtt ismeretlen, Kacsóh Pongrác *János vitézét* is Vincze Zsigmond hangszerelte. A boldogult Kacsóh Pongrác egy vonalat se dolgozott a hangszerelésen. Strausz János⁶¹ tíz utolsó operettjét Reiter Ferenc bécsi karmester hangszerelte, Zeller operettjeit pedig szintén Reiter. Offenbach, a *Hoffmann meséit*, utolsó operettjét szintén mással dolgoztatta ki. Zichy Géza négy operáját Szikla Adolf hangszerelte. Mindezek bizonyítására kérem a Budapesten lakó hangszerelők kihallgatását. [...]”⁶² Az esettel pedig a védelem túlmutatott a zene világán, az irodalmi szférából és a képzőművészetből hozott példákat, melyek kétségkívül hatásosnak bizonyultak.⁶³ „[...] Még egy csomó más nevet is tudnék említeni – mondja ezután az ügyvéd –, kik, hogyan végzik a munkájukat, de nem akarom sokak érzékenységét a nyilvánosság előtt érinteni. **A közönség nem a hangszerelést, hanem Zerkovitz melódiáit énekl**⁶⁴, füttyüli, a hangszerelés a zenekarra és a zongorára vonatkozik. Ismeretes a törvényszék előtt a *Csend ül a Volga vizén* című dal miatt indított per, amelyben kiderült, hogy így is lehet, úgy is lehet zongorára letenni a világhírű dalt. A szerzőség kérdésének semmi köze ehhez a követeléshez. [...]”⁶⁵ „Társszerzői allűrök” – fogalmazott a védelem. Annak ugyanis – a felsorolt esetekből is kitűnik – beláthatatlan következménye lenne, ha társszerzőként ismerte volna el a bíróság Hubert. A társszerző és a munkatárs ugyanis két külön funkció, más-más jogok illetik meg az egyiket és a másikat.⁶⁶

A védelem kérte Hubert, hogy bizonyítsa, miként történt korábban a megállapodás, bár beismerte, hogy az egyszeri díjazása korántsem „fejedelmi”. Felidézett egy állítólagos

⁶¹ Ifj. Johann Strauss

⁶² Ma tárgyalja a bíróság Zerkovitz Béla..., i.m., 5.

⁶³ „[...] Nemcsak a zeneirodalomban, de más művészeteknél is előfordul az, hogy mások végzik el a mester munkáját. Közismert tény, hogy Rubens alkotásainál számos munkatársát, tanítványát és erre a célra szerződtetett alkalmazottját dolgoztatta [...] Az irodalmi világban sem rendkívüli dolog az ilyesmi. Az öregebb Dumas nagyszámú regényeit úgy írta, hogy megmondta másoknak, mit írjanak meg. Egész csomó francia író hasonlóképpen dolgozott és dolgozik. Szász Károly neve alatt 900 mű fordítása. jelent meg. Vargha Gyula igazolhatja, hogy Szász Károly fordításainál növendékei és paptársai munkálkodtak közre. A zenevilágban még gyakoribb ez a közreműködés, amely az iparművészetben állandó.” Ma tárgyalja a bíróság Zerkovitz Béla..., i.m., 5.

⁶⁴ Ezt a mondatot, hiszen ez sarkalatos pontja a pernek, több sajtóorgánum dőlttel, vagy félkövérrel szedi, például a *Pesti Hírlap* is: „[...] A közönség nem a hangszerelést, hanem Zerkovitz melódiáit füttyüli – mondotta dr. Szalai –, a hangszerelés pedig a zenekarra és a zongorára vonatkozik. [...]” Az *Árvácska* zenéje, i.m., 12.

⁶⁵ Ma tárgyalja a bíróság Zerkovitz Béla..., i.m., 5.; „Az egész pör – mondja az ügyvéd – csak egy föltevésen alapult és arra szolgált, hogy Zerkoviztot meghurcolja.” Zerkovitz *Árvácska*-pörében szakértőket hallgatnak ki, i.m., 12.

⁶⁶ Ma tárgyalja a bíróság Zerkovitz Béla..., i.m. 5.

párbeszédet, melyben Zerkovitz kitért arra, hogy nincs külföldi üzlet, mert a „hangszerelés üres” – ezzel pedig egyértelműen Huber munkáját degradálta: „[...] Bizonyítani kellene Hubernek, hogy részesedést kötött ki magának. Ő, a maga részéről kéri Sebestyén Géza tanúkénti kihallgatását. Huber Miksa járandóságát megkapta. Megfelelő, méltányos, az igaz, hogy nem fejedelmi díjazást kapott. Huber 250.000 koronát kapott, számonként, ugyanakkor az egyik színházban előadott *Postás Katica* hangszerelője, Losonczy 320.000 koronát. Amikor jól ment az *Árvácska*, Huber azzal ment egy alkalommal Zerkovitzhoz: – Zerkovitz úr kérem siker van, nem lenne szíves még valamit, adni? – Ha külföldön előadják a darabot, megemlékezem magáról – válaszolt neki Zerkovitz. De egyetlen külföldi színházban sem tudták elhelyezni a darabot. A Carl Theater igazgatója és az egyik bécsi színházi ügynök azzal álltak elő, hogy a hangszerelés üres.⁶⁷ Ez az egész per csak arra szolgált, hogy a népszerű zeneszerzőt, Zerkovitzot, meghurcolják. **Legyen az ő képességéről, tehetségéről, készültességéről akármilyen vélemény, meghurcoltatása megalázó módon történt, kéri hát, a kereset elutasítását [...]**”⁶⁸

A válasz nem maradt el a korábbi „operettirodalmi leckére”. Amikor ugyanis újból Perényihez került a szó, kategorikusan jelentette ki, hogy a zeneszerző nincs olyan zenei tehetség birtokában, hogy ilyen kaliberű operettet képes legyen szerezni⁶⁹, a szakértői vizsgálatot szóban terjesztette elő. Többek között az ilyen és ehhez hasonló kijelentések miatt indultak további perek (sajtóperek). Ráadásul akkor igencsak lesüllyedt az operett színvonala, ha csakugyan így komponálnak a legnagyobb szerzők, hangsúlyozták Huberék: „[...] Szakértői bizonyítást kér arra is, hogy Huber művészi alkotómunkát végzett. [...] Ha a magyar operettirodalomban általános az, hogy másokkal dolgoztatnak a szerzők, akkor ez nagyon súlyos kritika. [...] Ez a nívó teljes lesüllyedését jelenti, de ez még nem lehet bizonyíték. Strauss halálos betegen feküdt, azért hangszereltette a *Cigánybárót* mással, mert nem volt képes a tollat kezébe venni. Mozartnak az egyik munkáját tanítványai, a mester halála miatt, hangszerelték. Balzacot egyszer azzal gyanúsították, hogy egyik regényének a témája nem az övé. Balzac erre azzal válaszolt: „Jelentkezzenek a rágalmozók, mindegyiknek azonnal ad tíz-tizenkét regénytémát.” Zerkovitznak az *Árvácska* létrehozásában egy plajbászvonása sincs, ő csak füttyült, dalolt. Zerkovitz pénzügyi téren nagyon élelmes ember. Különben Zerkovitz

⁶⁷ Pedig korábban a bécsi színházigazgatók érdeklődéséről ad hírt a sajtó.

⁶⁸ Ma tárgyalja a bíróság Zerkovitz Béla..., i.m. 5.

⁶⁹ „[...] Huber ügyvédje, válaszol az előterjesztésre. Szakértőkkel kívánja bizonyítani, hogy Zerkovitz Bélának sem zenei képessége, sem zenei műveltsége nincs olyan, hogy ilyen operettet szerezni tudjon, olyat, amelyet nyilvánosan elő lehetne adni. [...]” Ma tárgyalja a bíróság Zerkovitz Béla..., i.m. 5.

súlyosan meg is rágalmozta Hubert az ügy kipattanása alkalmával, aki ezért Zerkovitz ellen büntető feljelentést tett. [...]”⁷⁰

A bíróság döntött, méghozzá annak a megállapítását szorgalmazta, hogy mi volt a konkrét megállapodás a két művész, Huber és Zerkovitz között. Két további szereplője lett az ügynek, egy-egy tanú. Az egyik a korábban már említett Budai Színkör igazgatója, Sebestyén Géza volt. A másik pedig Huber Miksa felesége, aki állítólag több beszélgetést hallott, mely férje és Zerkovitz között zajlott le: „[...] A bíróság ezután végzést hozott, amelyben **elrendelte a bizonyítást [...], hogy létrejött-e a felek között a felperes által vitatott megállapodás**⁷¹, nevezetesen az, hogy alperes kijelentette-e, hogy amennyiben az *Árvácska* című darab beválik, a felperes várakozáson felül fogja részesíteni alperest a tiszteletdíjából.⁷² Erre nézve tanúként kihallgatja Huber Miksánét és Sebestyén Gézát és kihallgatja a feleket eskü alatt. A tanúkihallgatás eredményéhez képest, a bíróság szakértőket hallgat ki arra nézve, hogy a Huber által becsatolt ténykedés szerzői tevékenységnek tekinthető-e és különösen szerzői tevékenységnek tekinthető-e a Huber által végzett **hangszerelési, harmonizálási és szerkesztési tevékenység (formába öntés)**.⁷³ Önálló zenealkotói tevékenységnek tekinthető-e ez és ez társszerzői tevékenység-e? [...]”⁷⁴

A következő tárgyalási időpont kitűzése is érdekes párbeszédnek adott lehetőséget. Ugyanis Zerkovitz ügyvédje megkérte a bírót, hogy hosszabb határidőt tűzzön ki, mert ügyfele elutazik, hiszen megviselik az események. Ezt a pillanatot Perényi megragadta és ügyfele javára próbálta felhasználni. „[...] Gúnyos hangon fordul most Huberhez ügyvédje: Ön nem utazhat el ugyebár, mert ön szegény ember!”⁷⁵ „Tény az, hogy a felperes Huber Miksa szerény

⁷⁰ Ma tárgyalja a bíróság Zerkovitz Béla..., i.m. 5.

⁷¹ Azaz „[...] A bíróság ezután elrendelte a bizonyítást arra nézve, vajon a honoráriumra nézve a két fél között létrejött-e megállapodás, elhatározta ezenkívül végzésében a törvényszék, hogy tanúként kihallgatja a többi között Sebestyén Géza színigazgatót is és ezek eredményéhez képest fog határozni a továbbiak felől.” Füttyülte..., i.m., 12.

⁷² Egy elírás figyelhető meg, összeeszerélte a tudósító a felperest és az alperest. A felperes Huber, az alperes pedig Zerkovitz, azaz pontosan ez a mondat így hangzik: [...] az alperes várakozáson felül fogja részesíteni a felperest a tiszteletdíjából.

⁷³ „[...] Azonkívül hozzájárult ahhoz is, hogy szakértőket hallgassanak meg különösen arra vonatkozóan, hogy Huber tevékenysége szerzői tevékenységnek vehető-e, ha tekintetbe veszik, hogy ő végezte az operett szerkesztését. És az alperes komponálási tevékenysége mellett Hubernek ez a működése kimeríti-e a társszerzői tevékenység jellegét. Ha igen, a felperes Huber Miksa igényt tarthat-e a perelt 75 millió koronára, vagy ha nem ennyire, mennyi tiszteletdíjat igényelhet. [...]” Zerkovitz *Árvácska* című..., i.m., 8.

⁷⁴ Ma tárgyalja a bíróság Zerkovitz Béla..., i.m., 5.

⁷⁵ Ma tárgyalja a bíróság Zerkovitz Béla..., i.m., 5.; Lásd még részletesebben: „Nagyságos uram, nagyon kérem, hogy április 8-a előtt ne tűzzön ki a perben főtárgyalást, mert Zerkovitz elutazik kissé pihenni. Perényi dr. (hátrafordul a mögötte ülő Huber Miksához és mosolyogva kérdezte tőle: Ön ugyebár, nem utazik el sehova sem pihenni? Szalai (közbevág): De kérem kollega úr, én is elutazom... Perényi (fányaron, gúnyos mosollyal): Mi

művészlélek, akinek, sajnos, a pénziák iránt nincs érzéke, csak a muzsikához ért, ezzel szemben szintén tény az, hogy Zerkovitz úr viszont csak a pénziához ért.”⁷⁶ – fogalmazott az *Új Nemzedék* zszurnalisztája. Az, hogy Zerkovitz kizárólagosan csak a pénzhez értene, vitatható, de nagy tehetséggel bírt, hogy a nyilvánosság előtt okosan fogalmazza meg azt, mennyire megviseli ez a per. Fájdalom és öngyilkossági gondolatok, Zerkovitz panaszával foglalkozott a sajtó – megfigyelhető, hogy Huber személyét jóval kevesebb újság állította a középpontba. Ennek többek között az is az oka, hogy Zerkovitz ekkortájt valóban nagyon népszerű, míg Huber pályafutása kevésbé ismert a nagyközönség előtt.⁷⁷

Huber ügyvédje egyes gondolatmenettel – ahogy azt a fentebbi forrásban is látjuk – az operettirodalmi példák kiegészítésével vágott vissza. Ugyanakkor erős felszólalásnak mondható az rész, hogy Huber munkájára nemcsak mint társszerző, de mint egyedüli szerző funkciójával ér fel. Zerkovitz egy ceruzavonást sem tett...: „[...] Milyen is volt az a társszerződés – folytatta tovább Perényi dr. Annyiból állott, hogy Zerkovitz egy-két dallamot vagy mondjuk, hogy a dallamokat eldúdolta vagy elfütyörészte, ám Huber Miksa volt az, aki az elfutó hangokat megrögzítette, harmonizálta, formába öntötte, az egészet hangszerelte és az operetthez önálló overtűrt írt. Kérdem tehát a tekintetes törvényszéket, hogy hol itt a társszerzőség? Ennek írásos bizonyására különben van szerencsém betérjeszteni a tekintetes törvényszék elé az *Árvácska* című operett elaborátumát és impúrumát. Ebből kiderül, hogy Zerkovitz Béla az egész operetben egy tollvonást sem csinált. Az alperes Zerkovitz Béla védője azt hangoztatta, hogy szokásos az a magyar operettirodalomban, hogy a szerző, a komponista művét mással hangszerelteti. Az alperesi védelemnek ezt az állítását erősen kétségbe vonom, mert, ha ez így lenne, akkor ez nagyon szomorú volna a magyar operettirodalomra. Zerkovitzék hivatkoztak arra is, hogy előttük olyan előkelő példa áll, mint Strauss János, a világhírű zeneszerző példája, aki egyik operettjét, még pedig a leghíresebbet, szintén mással hangszereltette. Ez igaz. Csakhogy tudni kell azt is, hogy Strauss János, mire a *Cigánybáró* című operettjével – mert hiszen erről van szó – elkészült, halálos beteg lett s így nem volt módjában azt hangszerelnie.”

nem utazunk el pihenni! Mi szegény emberek vagyunk... Ezzel az eredeti akkorddal fejeződött be Zerkovitz *Árvácska* szerzői perének ma[i] tárgyalása a polgári törvényszéken. Ma tárgyalja a bíróság Zerkovitz Béla..., i.m., 5.

⁷⁶Zerkovitz *Árvácska* című..., i.m., 8.

⁷⁷ Zerkovitz *Árvácska* című..., i.m., 8.

Zenei ötlet kontra megvalósítás. Rendkívül nehéz témakör – néha ezért is tűnhet zavarosnak a sok-sok cikkben szereplő leírás –, mert mindkét fél ragaszkodott az saját igazához, másrészt valójában pontosan egyik sem tudja bizonyítani, hogy 1. miben állapodtak meg, 2. fűtőrészve vagy nem fűtőrészve történt a zeneszerzés. A felperesi védelem irodalmi példával (Balzac) válaszolt arra, hogy az alperesi védelem hangsúlyozta, a zenei ötletet Zerkovitz adta.⁷⁸ A tárgyalás végéhez közeledve az alperesi védelem szokatlan beismeréssel állt elő. Zerkovitz immáron nem tagadta azt az állítást, hogy egyik kompozícióját sem ő kottázta le.⁷⁹ Ugyanakkor egyre „népszerűbb” vált szakmai körökben is ez az eset. *Az Újság* hasábjain 1925. február 15-én jelent meg – egy, a januári hasonló cikknél jóval terjedelmesebb – a *Mennyiben fontos a hangszerelés a zeneműveknél?* című interjúblokk, melyben Hubay Jenő (1858–1937) a Zeneművészeti Főiskola igazgatója⁸⁰, Szabados Béla (1867–1936) a Zeneművészeti Főiskola tanára⁸¹, Siklós Albert (1878–1942) a Zeneművészeti Főiskola hangszerelés tanára⁸², Zsolt Nándor (1887–1936) a Zeneművészeti Főiskola tanára, Gajáry István (1884–1939) zeneszerző fejtette ki a véleményét.

Hubay meglátása szerint az adott műtől függ, hogy a hangszerelés mennyire fontos: „Igazi remekmű az én véleményem szerint csak akkor jöhet létre, ha a zenei gondolat egy agyban születik meg. Hogy a hangszerelés, harmonizálás és kidolgozás egyes műveknél mennyire fontos, az mindig maguktól a művektől függ [...]”⁸³ – majd hozzátette, hogy a szórakoztató célú műveknél (és itt konkrétan az operetről és a szóban forgó műről beszél) a hangszerelés sablonmunka, a siker kulcsa a zenei gondolat.⁸⁴ Szabados Béla jelen esetben is többre tartja a zenei kidolgozást, mint a dallamot. Egy szabó-szövet hasonlatot követően⁸⁵ arra tért ki: „[...]

⁷⁸ Zerkovitz *Árvácska* című..., i.m., 8.

⁷⁹ „[...] Zerkovitz Béla maga sem állította sohasem, hogy operettjeit ő írja. Sőt még dalait sem, mert, bár kitűnő zongorista, de egyik kompozícióját sem kottázta le, hanem átadja azoknak, akik a kotta letételét [...] talán jobban értik. [...]” Zerkovitz *Árvácska* című..., i.m., 8.

⁸⁰ Székely 1994:316.

⁸¹ Székely 1994: 710.

⁸² Brockhaus-Riemann 1985: 364.

⁸³ *Mennyiben fontos...*, 1925: 16.

⁸⁴ „[...] A harmonizálás és a hangszerelés ezeknél a szórakoztatás céljából írt műveknél nagyjából sablonmunka, amelyet minden átlagos képességű és tudású zeneszerző körülbelül egyformán csinálna meg. Ha Zerkovitz szerzeményét nézzük, ezeket igen sok zenész éppúgy meg tudja volna harmonizálni és hangszerelni, mint Huber. A dallamot, zenei gondolatot ellenben nem adhatta volna már, mint Zerkovitz. Ezek a szerzemények éppen a dallamaiknak köszönik sikerüket, itt tehát maga a zenei gondolat a fontos és nem a harmonizálás vagy hangszerelés.” *Mennyiben fontos...*, i.m., 16.

⁸⁵ Egy szabó és anyag hasonlattal él az ügy kapcsán: „[...] Ez az egész dolgot különben a következő példával lehet legjobban megvilágítani: valaki szövetet és kellékeket ad át a szabónak, hogy készítsen belőle ruhát. Hiába van meg a szövet, szabó nélkül nem lesz belőle ruha. A legtöbb átlag szabó használható öltönyt készít a szövetből, de hogy a ruha minden tekintetben kifogástalan legyen, kitűnő szövet kell hozzá és olyan szabó, aki pompásan érti a dolgát. Itt Zerkovitz adta a szövetet és Huber Miksa volt a szabó. Zerkovitz sok más szabót is

Itt tehát azt mondhatnám, hogy Zerkovitzot tartom Huber társszerzőjének.”⁸⁶ Siklós Albert és Zsolt Nándor és Gajáry István is ebben az esetben a társszerzőség megállapítását javasolják.⁸⁷

Április

Zerkovitz visszatért az utazásából – igen megviselte ez az eset –, a következő tárgyalás április 15-én 9 órakor volt esedékes, melyről április 16-án igen részletesen beszámolt a fővárosi sajtó. Jelen esetben *Az Est*, *Az Újság*, a *Budapesti Hírlap*, az *Esti Kurir*, a *Magyarság*, a *Nemzeti Újság*, a *Pesti Hírlap*, valamint a *8 Órai Újság* cikkeit használtam fel, a másodlagos forrásoként pedig *A Nép*, a *Magyarország*, az *Új Nemzedék* és a *Világ* cikkei szolgáltak.

A 75 millió korona követelés időközben 150 millióra ment fel.⁸⁸ Zerkovitz bevételeivel kapcsolatban elmondta azt, hogy mégsem futott be nemzetközi karriert az operett, egyelőre csak a Király utcáig jutott el.⁸⁹ Szót kapott ismételten Zerkovitz és Huber is, de az egy-egy tanú kihallgatása szintén ezen a napon volt esedékes. Elsőként Sebestyén igazgatót kérdezte dr. Földy az esetről: „[...] tud-e arról a megállapodásról, amely az *Árvácska* harmonizálását és hangszerelését illetően Zerkovitz és Huber között létesült, azt válaszolja, hogy ő csak Zerkovitzcal tárgyalt az operetről és annak honoráriumáról. – Panaszkodott-e Huber önnek – kérdezi a bíró –, mondta-e, hogy Zerkovitz nagyon szűkkeblűen honorálta a harmonizálási munkát? Sebestyén Géza: Soha, abszolúte sohasem! Én feltétlenül közbenjártam volna Zerkovitznál, ha ilyen panaszokat hallok. [...]”⁹⁰

Bár feltételezhetjük, hogy a Budai Színkör igazgatójának az volt érdeke, hogy Zerkovitz mellé álljon – lásd lentebb a készülő következő darabot –, hiszen az ő nevével fémjelzett operettek hozták a színházi vállalkozás számára a (folyamatos) sikert. A hosszútávú üzleti

találhatott volna, de az is éppoly bizonyos, hogy megfelelő szabó nélkül sohasem készült volna el a ruha.” Mennyiben fontos..., i.m., 16.

⁸⁶ Mennyiben fontos..., i.m., 16.

⁸⁷ Mennyiben fontos..., i.m., 16.

⁸⁸ A *Budapesti Hírlap* így kezdi tudósítását: „Az *Árvácska* című operettet, amelyet tavaly nyáron a Budai Színkörben adtak, Huber Miksa harmonizálta és hangszerelte. Huber nemrégiben pert indított Zerkovitz Béla ellen, aki a kereset szerint nem teljesítette vállalt kötelességét és a fix honoráriumon felül nem honorálta busásan, mint ahogy ígérte, Huber harmonizáló és hangszerelő tevékenységét, összesen 150 millió koronában kérte elmarasztalni Zerkovitz Bélát. [...]” Per az *Árvácska...*, 1925: 9.; Továbbá ugyanezt írja *Az Est*, de például az *Esti Kurir* ugyanúgy a 75 millióról tesz említést: „[...] a darab után, számítása szerint 150 millió korona szerzői honorárium folyt be és arra kéri a bíróságot, hogy ebből 75 millió koronát neki ítéljen meg. [...]” A bíróság nem ismerte el..., 1925: 6.

⁸⁹ Per az *Árvácska...*, i.m., 9.

⁹⁰ Zerkovitz húsz..., i.m., 5.

partnerséghez – melyhez a zeneszerző is igen jól ért – elengedhetetlen, hogy Sebestyén Zerkovitz pártján álljon. Bár nem kizárt, hogy nem tud semmit a Huber és Zerkovitz megállapodásáról, legalábbis részletesen. Huber az állította, hogy több ízben panasszal élt a szűk fizetség miatt az igazgató irányába, beszéltek az esetről: „Huber erre azt kérdezi Sebestyéntől, hogy emlékszik-e arra, hogy egy ízben egy villásreggeli alkalmával azt kérdezte tőle: – Hogy is vagy azzal a Zerkovitzal? Mit kapsz a munkáért? – Én megmondtam ekkor Sebestyénnek – folytatta Huber –, hogy milyen csekély összeget kapok. Erre Sebestyén ezt felelte: – Elég bolond voltál, hogy legalább egy százalékot nem kértél a tantiémből. Ezen a héten is kaptál volna legalább 800.000 koronát. [...]”⁹¹ Huber állítását tagadta Sebestyén. Pontosabban azt mondta, nem emlékszik, hogy kettejük között lezajlott-e bármilyen beszélgetés az osztalékokról: „[...] Ilyen értelemben nem emlékszem erre az esetre. A villásreggeli szó mindenestre egy kicsit megüti a fületem. Abban az időben tényleg nagyon jól ment Budán az *Árvácska*. Jókedv uralkodott a színészek körében, lehet, hogy beszélgettünk az *Árvácskáról* Huberrel, de ilyen értelemben nem, mert erre nem emlékszem.”⁹²

Huber Miksáné, azaz Huber feleségének kihallgatása több részletbe enged betekintést. Méghozzá azért, mert Zerkovitz – állítólag – többször feljárt a munka során Huber lakására. A megállapodás, valamint az állítólagos alkudozás is ezen a helyen történt, melyet – szintén állítólag – a feleség olykor-olykor hallott. ⁹³ A komponálási folyamatra Huberné a következőképpen emlékezett vissza. A kérdéseket Huber ügyvédje intézte az asszonynak, egy retorikailag megfelelően felépített kérdésblokkal és válaszokkal találkozhatunk. Állítása

⁹¹ Zerkovitz húsz..., i.m., 5.; Összegben eltérés lehet... vö. *Esti Kurir* szövegével: „[...] Az ügy folytatólagos tárgyalását a mai napra tűzte ki Földy dr. tanácselnök, aki elsőnek Sebestyén Géza színigazgatót hallgatta ki. Hubert azt a kérdést intézi hozzá, emlékszik-e arra, hogy Budán egy villásreggeli alkalmával megkérdezte tőle, hogy is áll ő Zerkovitzal? És ekkor, mikor meghallotta, hogy nem kötött ki magának fis honoráriumot, igaz-e – kérdi –, hogy Sebestyén szemrehányást tett neki, amiért legalább 1 százalékot nem alkudott ki. [...]” A bíróság nem ismerte el..., i.m., 6.

⁹² Az *Esti Kurir* például így ír erről az állítólagos villásreggeliről: „[...] Géza: Villásreggeli? Ez a szó egy kicsit megüti a fületem. Csak arra nem emlékszem, hogy ez a villásreggeli nem volt-e folytatása egy kis éjszakai mulatságnak? Lehet, hogy beszéltem Huberttel, de hogy én percentet ajánlottam volna, arra nem emlékszem. [...]” A bíróság nem ismerte el..., i.m., 6.; Vö. „[...] Mindenekelőtt Sebestyén Géza színigazgatót hallgatták ki, aki tudvalevőleg a Budai Színkörben ezt a meghurcolt *Árvácskát* az egész tavalyi szezonban teli házak mellett hozta színre. A Városi Színház igazgatója azonban nem nagyon emlékszik arra a beszélgetésre, amely a tantiemrészeseledést illetően előtte folyt le Zerkovitz és Huber Miksa között. [...]” Az *ál-Árvácska*, akinek két apja van, 1925: 6.

⁹³ Vö. „[...] Sebestyén Géza után Huber Miksánét hallgatta ki a bíróság, aki vallomásaiban előadta, hogy férje sokáig húzódozott a munka megkezdésétől, mert Zerkovitzal nem tudott megállapodni. Tanúja volt több ízben olyan beszélgetésnek, mikor Zerkovitz férjét azzal biztatta, hogy a darab sikere után busásan fogja honorálni munkásságait. A darabnak nagy sikere volt, Zerkovitz felvette a tantiemeket, de az ígért honorárium elmaradt. [...]” Huber Miksa 20 milliót..., 1925: 6.

szerint Zerkovitz, habár nem fizetett, állandóan sürgette a munkát. A férje, Huber pedig zongora nélkül készítette el a partitúrát. Valamint, Huber többször kitért arra, hogy „félt” a következményektől, hiszen Zerkovitz nagy befolyással bírt korábbi munkahelyén is: „[...] A feleségem ugyan állandóan kapacitált, hogy kössék írásbeli szerződést Zerkovitzcal, de én ezt nem tehettem, mert ő olyan nagy potentát volt a Royal Orfeumnál, hogy nem volt tanácsos összekapni vele. Egy szavába került és nem újítták volna meg szerződésemet. Ily módon mindig megelégedtem azzal, amennyit adott. [...]”⁹⁴ Zerkovitz hozzászólt a felesége vallomásához. Korántsem tartotta Huberné személyét hiteles forrásnak, mert állítása szerint Huber a tárgyalások többségénél nem tartózkodott otthon. Majd előadja, hogy miként történt a felkérés és a munka. Szerinte Huber folyton csak az anyagiakkal volt elfoglalva.⁹⁵

A fixösszegű honorárium kérdése sem egyértelmű. Zerkovitz kitér a megállapodás ezen részletére, valamint kategorikusan visszautasította a füttyszó vádját. Kiemelte azt is, hogy mégsem annyira jövedelmező az *Árvácska*, külföldre mégsem kellett a darab, így onnan bevétel nem érkezik. Az ígéretet is megerősíti a vallomásában. Huber ügyvédje is kérdezte Zerkovitzot. Ő mindvégig fegyelmestetten válaszolt a kérdésekre (vádakra). A hangszerelésre pedig technikai munkaként hivatkozik, míg a modulációval kapcsolatos kérdésére kitérő választ adott: „[...] Az alperes úr azt mondta, hogy otthon, saját zongoráján dolgozta ki a melódiákat és csak azután adta át azokat harmonizálásra és hangszerelésre Hubernek. Azt kérdeztem adott-e valami írást, hangjegyet is melódiáiról? – Nem, sohasem – feleli Zerkovitz – Meg kell itt jegyeznem – mondja még Zerkovitz –, hogy az *Árvácska* zenei fináléja nem tévesztendő össze Kálmán- és Buttykay-féle⁹⁶ operaszerű finálékkal. Az *Árvácska* fináléja egyszerű összefűzése az operett melódiáinak. Egyszerű technikai munka. Perényi: Csinált Huber modulációkat az operettben? Zerkovitz: A moduláció nagyon tág fogalom. Lehet egy taktussal is áttérni más dalba. [...]”⁹⁷

Huber vallomásában elnyomásra panaszkodott. Megjegyezte, hogy ő mindig diszkréten járt el az ilyen ügyekben, de ezúttal nem enged Zerkovitznak. Ő ugyanis várta és várta a beígért jutalmat, de az nem érkezett meg: „[...] Sokáig vártam ezt a valamit, vártam a busás fizetést. Tudtam, hogy hiába, vártam akár csak egy szivart, de azt sem kaptam. Elismerem Zerkovitz tehetségét, a melódia kitalálásához kell tehetség, de az én munkám is olyan művészi

⁹⁴ Huber karmestert..., i.m., 6.

⁹⁵ Zerkovitz húsz..., i.m., 5.

⁹⁶ Kálmán Imre és Buttykay Ákos.

⁹⁷ Zerkovitz húsz..., i.m., 5.

teljesítmény volt, amely egyenértékű a melódia szerzésével és engem Zerkovitz sem anyagilag, sem erkölcsileg nem támogatott. [...]”⁹⁸

Szalai azzal érvelt a társszerzőség megállapítása ellen, hogy hasonló perek zúdulnának a bíróságra, ha érvényesítené Huber akaratát.⁹⁹ A felperes képvisellete pedig ismételten hangoztatta, hogy Huber munkája a partitúra, az elhangzott ígéretet pedig tartani köteles Zerkovitz.¹⁰⁰ De mégis mennyit keresett valójában Zerkovitz? A bírót is ez a kérdés érdekelte, a konkrét összegre kérdezett rá. Zerkovitz kénytelen volt „a nagyjából pontos” bevételt bemondani, melynek függvényében állapította meg a bíróság, hogy mennyit köteles fizetni Hubernek. A társszerzőséget azonban nem állapította meg Földy. „[...]A bíró ezután megkérdezte Zerkovitzot, hogy mennyi volt az *Árvácskából* a jövedelme? Zerkovitz először 15 milliót, azután hosszas ingadozás után 45 milliót, majd 60 milliót mondott. Most, amikor a bíró hangsúlyozottan megkérdezte, hogy leteszi-e az esküt arra, hogy nem volt a jövedelem 100 millió, Zerkovitz azt válaszolta, hogy lehetett 100 millió is. A perbeszéd elhangzása után a bíró kihirdette az ítéletet, amely **elmarasztalta Zerkovitz Bélát 20 millió korona tőkének, ennek kamatainak, továbbá 8 millió korona perköltségnek a megfizetésében.**¹⁰¹ Az ítélet indoklása tényként megállapítja, hogy a felek között oly értelmű megállapodás jött létre, amely szerint, ha a darabnak sikere lesz, akkor Zerkovitz Hubert kellőképpen fogja honorálni. Éppen ezért, miután ez tény, a bíróság fölöslegesnek tartja annak az eldöntését, vajon a felek között fennáll-e társszerzői viszony, mert úgy találja, hogy a megállapodás értelmében a Zerkovitz által is elismert minimális 100 millió korona jövedelemből legalább 20 millió megilleti Hubert. A felek fellebbeztek. [...]”¹⁰²

⁹⁸ Zerkovitz húsz..., i.m., 5.

⁹⁹ „[...] Szalai Emil Zerkovitz képviselétében kijelentette, hogyha a bíróság társszerzőnek mondaná ki Huber Miksát, a perek egész özöne indulna meg ezzel az ítélettel. [...]” Zerkovitz húsz..., i.m., 5.

¹⁰⁰ „A felperes képviselétében Perényi Zsigmond kijelentette, hogy a felek kihallgatása alapján tényként megállapítható, hogy ő Hubernek sem zenekivonatot, sem vázlatot nem nyújtott át, az egész partitúra Huber munkája. Igenis Huber társszerző és így a tantiém felét volna joga igényelni. De ettől függetlenül Zerkovitz tényleg kötelező ígéretet tett, hogy Hubert busásan fogja honorálni, ha az operettnak sikere lesz. Művészberek szerződtek tulajdonképpen, akik ilyenkor nem szaladnak közjegyzőhöz, hogy ott a szerződést tollba mondják, hanem igenis az elhangzott ígéretek a szerződés erejével rendelkeznek. [...]” Zerkovitz húsz..., i.m., 5.

¹⁰¹ A „végösszeg”, azaz az elsőrendű ítéletben meghatározott pénzbeli kötelezettség helyesen szerepel valami tudósításban. Lásd még A bíróság kötelezte Zerkovitzot..., 1925: 10.; Az *Árvácska* fináléja a bíróság előtt, 1925: 10.; A „Melódiabajnok”..., 1925: 2.; Zerkovitz Bélát elmarasztalták..., 1925: 5.

¹⁰² Zerkovitz húsz..., i.m., 5.

Az áprilisi tárgyaláshoz pedig kiegészítésként szolgál egy április 18-i cikk Bálint Imre tollából. Azért is külön figyelemre érdemes az írás, mert teljesen más „hangnemben”¹⁰³ ír az esetről és Zerkovitz és Huber személyéről, mint azt a korábbi sajtóanyagoknál megszokhattuk. Ugyanakkor Bálint I. nem Hubert védte, hanem Zerkovitz mellett tette le a voksát, az ő művészi nagyságát hangoztatta. Zerkovitz melódiáit ismeri a világ, míg Huber „névtelen szerző.”¹⁰⁴

Finálé: fizet – nem fizet

1925 május 29-én *Az Est* számolt be az ügy kimeneteléről, hiszen több hét állt rendelkezésre a kifizetés rendezésére. A cikk összefoglalta röviden a per állomásait is: „Nagy port vert fel a színházi világban az a pör, amelyet Huber Miksa karmester indított Zerkovitz Béla ellen a Budai Színkörben és később a Király Színházban előadott *Árvácska* című operett miatt. Huber Miksa azt állította keresetében, hogy a Zerkovitztól eldúdolt motívumok alapján ő harmonizálta és hangszerelte az *Árvácska* zenéjét és ugyancsak ő írta meg az egész partitúrát. Az elsőfokú tárgyaláson dr. Földy Károly járásbíró húszmillió korona tőke és 8 millió korona perköltség megfizetésében marasztalta el Zerkovitzot. [...] Közben azonban jobbat gondolt és Zerkovitz a múlt napokban kifizette Huber Miksának a megítélt összeget és visszavonta azokat a sajtópereket is, amelyeket részben Huber Miksa, részben *Az Est* ellen indított. Zerkovitz, mint mondja, azért tette ezt, mert minden energiáját *A nóta vége* című új darabjának előadására használja fel.”¹⁰⁵

Aki azt gondolta hirtelen, hogy a per (perek) története itt véget is ért, tévedett. Hiszen az imént idézett cikk tartalmára másnap, azaz 1925. május 30-án Zerkovitz reagált egy nyilatkozat formájában, pontosította az információkat. Eszerint nem fizette ki Hubernek az

¹⁰³ Elvértve, bár találkozhatunk olyan április 16-i beszámolókkal, ahol Zerkovitz zeneszerzői foglalkozásáról időzőjelenben szól: „Az *Uncili*, *smuncili* s egyéb közkedvelt áriák illusztris szerzője, a zenei memóriájáról és finom utánérzéseiről előnyösein ismert Zerkovitz Béla állott ma alperesképpen a bíróság előtt, ahol Huber Miksa karmester százötvenmillió korona erejéig keresetett indított ellene azon a címen, hogy... De kezdjük az elejéről. Zerkovitz Béla „zeneszerző”, akit a budapesti művészvilágban némely rossznyelvek Lopkovitz néven szoktak emlegetni, tavaly nyáron nagysikerű operettet írt. A nagysikerű operett címe *Árvácska* volt s olyképpen jött a világra, hogy Zerkovitz Béla – mint Huber Miksa állítja az első tárgyaláson – néhány dalt elfütyült neki, ő pedig lekottázta és megzenésítette, illetőleg meghangszerelte azokat. Mint az előzményekből látjuk, az operettnek már a megfogantatása is annyira eredeti volt, hogy a siker nem maradhatott el. Adták is az *Árvácskát* telt házak előtt derűre-borura Budán, viszont megtörtént időközben az a nagy hiba, hogy Zerkovitz Béla a tantiémek bezsebelése közben a társszerzőről teljességgel megfeledkezett. Mármint Huber Miksa karmesterről, akinek az *Árvácska* múlhatatlan szépségű dalait tollba fütyülte. [...]” – tehát így hangzik egy kevésbé „Zerkovitz-párti” tudósítás a tárgyalás utáni napon. Lásd Zerkovitz kikéri magának, hogy ő fütyül, i.m., 6.

¹⁰⁴ Igénytelen széljegyzetek..., 1925: 2.

¹⁰⁵ Véget ért az *Árvácska* háború, 1925: 9.

elsőfokú bírósági tárgyalás során megítélt összeget¹⁰⁶, mert a védőügyvédek külön megállapodást kötöttek. Összeget nem írt, de feltételezhetjük, hogy kevesebbet, mint 20 millió (és kamatai), hiszen úgy fogalmazott, hogy „csupán annyit, amennyiben...”. A sajtóperekre is kitért: „A következő nyilatkozat közlését kéri: *Az Est* tegnapi számában foglalkozott az *Árvácska* ügy befejezésével. Csak az igazság érdekében említtem meg, hogy nem fizettem ki Huber Miksának a megítélt összeget, hanem csupán annyit, amennyiben ügyvédek kölcsönösen kiegyeztek. Az ügy befejezése képpen éppen Huber Miksa visszavonta az ellenem indított kétrendbeli sajtóperét, viszont én is beszüntettem sajtóperemet ellene annál is inkább, mert a közönséget nem pereimmel kívánom foglalkoztatni. Budapest, 1925 május hó 29-én Kiváló tisztelettel: Zerkovitz Béla.”¹⁰⁷

Összegzés

Amíg a per során Zerkovitz és ügyvédje többször hangsúlyozta azt, hogy igencsak megviseli őt a „rágalmazás”, valamint a „fütyös zeneszerző” és „Lopkovitz” elnevezések, addig több év távlatából Zerkovitz másképp emlékezett vissza a zeneszerzői mivoltát, tehetségét ért kritikákra, gúnyolódásokra és a konkrét esetekre. Ez könnyen felveti azt, hogy Zerkovitz csupán felnagyítja (öngyilkos gondolatok, kimerültség, elutazás stb.) a tárgyalás során, hogy személyét megviselik ezek a vádak, másrészt – mint tudjuk – sokszor a negatív „reklám” is reklám. Talán ez az eset is ebbe a kategóriába tartozik. Azt azért nem árt leszögezni, hogy ezekkel a gúnynevekkel a per előtt is illették a zeneszerzőt.

Király Dezső a *Kató szívem szép Katája* című dal hatvanéves „évfordulóján”, 1965-ben cikket publikál¹⁰⁸, ahol kitér Zerkovitz gúnyneveire és a személyéről szóló viccekre is.¹⁰⁹ Tehát Huber csak félig járt sikerrel, az ügyvédek végül megegyeztek egy fix osztalékban, Zerkovitz csak azt volt hajlandó kifizetni. A tásszerzősége irányuló kérelmet Földy bíró elutasította, a harmonizálási munkát tudta csak bizonyítani Huber, ez pedig – a bíróság megítélése szerint – nem ért fel a (társ)szerzői funkcióval. Zerkovitz zenei tehetségének vizsgálata – mint a vád egyik bizonyítási lehetősége lehetett volna – némileg abszurdnak tűnik. Hiszen joggal merült fel az a kérdés, miért is kellene egy elismert és híres zeneszerző

¹⁰⁶ A per elsőfokú kimenetelével, a bírói döntéssel több tudósító nem ért egyet, vagy legalábbis „hiányolja” az érdemi döntést. Lásd pl.: „Egy olyan kérdés jutott el szerdán a bírói ítélet megnyugtató megoldásáig, amely személyi, de elvi szempontokból is régen foglalkoztatja már a színházi világ szereplőit. A személyi része az ügynek egyidőre megoldódott, de az az érdemi probléma, hogy ha egy zeneszerző szerzeményeit mással hangszerelteti, származik-e abból közöttük társszerzői viszony, a per elsőfokú ítélete után is nyitott kérdés maradt.” Huber Miska 20 milliót..., i.m., 6.

¹⁰⁷ Nyilatkozat, 1925: 10.

¹⁰⁸ Hatvanéves kislány..., 1965: 4.

¹⁰⁹ Hatvanéves kislány..., i.m., 4.

zenei képességét vizsgálni. Ugyanakkor Huber állításai éppen Zerkovitz professzionalitását kérdőjelezték meg, ráadásul mindezt a nyilvánosság előtt. Bár erre a bizonyítási kísérletre végül nem került sor – hiszen Zerkovitzék meggyőzően tiltakoztak ellene – csakugyan számos további kérdést generál, például:

Vajon mégiscsak lehet némi igazságtartalma a „szóbeszédnek”?! Mennyiben szerzője vagy tásszerzője az „elfutó hangok rögzítője” ennek az operettnek? – az *Árvácska* esetében ezt csak Huber és Zerkovitz tudná bizonyosan megmondani.

Az esettel kapcsolatban a későbbiekben össze szeretném gyűjteni Zerkovitz hasonló vádak alapján keletkező valamennyi peresétét, melyek sajtóforrásainak felkutatása után – a kontextualizáláson túl – egy összehasonlító elemzés is indokoltá válik.

Képmelléklet

1. kép: *Próbálják az Árvácskát (Harsányi felv.)*
Forrás: *Színházi Élet*. XIV. évf. 26. sz. 21.

2. kép: *Árvácskák az Öreg Diófában. Rátkai, Kiss Ferenc, Bús-Fekete, Vaály Ilona, Sebestyén Géza, Somogyi Nusi, Zerkovitz (Harsányi felv.)*
Forrás: *Színházi Élet*. XIV. évf. 35. sz. 42.

3. kép: *Portrérájz Huber Miksáról*
Forrás: *Az Újság*. XXII. évf. 37. sz. 16.

4. kép: *Rajz Huber Miksáról*
Forrás: *Esti Kurir*. III. évf. 85. sz. 6.

Huber Miksa, akinek a bíróság húsz milliót ítelt meg az „Árvácska” jövedelméből

Huber Miksa, akinek a bíróság húszmilliót ítelt meg az Árvácska jövedelméből
Forrás: Magyarország. XXXII. évf. 87. sz. 5. oldal

6. kép: *Zerkovitz Béla*
Forrás: *Esti Kurir*. III. évf. 85. sz. 6.

Jelenet a Zerkovitz-pörből

Huber védője: Tekintetes törvényszék! Hogy Zerkovitz csupán 250 ezer koronát adott védencemnek, holott 75 millió illetné meg, ez azt bizonyítja, hogy Zerkovitz úr szívtelen...

Zerkovitz védője: Nem igaz, hogy mer ilyet állítani róla?

Huber védője: Kérem, az alperesnek saját kijelentése szerint *egy rongy van a szíve helyén...*

Zerkovitz védője: (Sokszor úgy szeretnék sírni...)

7. kép: *Jelenet a Zerkovitz-pörből*
Forrás: *Szózat*. VII. évf. 37. sz. 15.

Felhasznált források

1. *Árvácska* – július 1. *Szózat*. VI. évf. 139. sz. (1924. június 29.) 14
2. Külföldi igazgatók az *Árvácska* premierjén. *Szózat*. VI. évf. 139. sz. (1924. június 29.) 14.
3. Hogyan született az *Árvácska*? [Zerkovitz Béla]. *Színházi Élet*. XIV. évf. 26. sz. (1924. június 29.) 21.
4. Az *Árvácska* ősszel színre kerül Bécsben. *8 Órai Újság*. X. évf. 136. sz. (1924. július 9.) 7.
5. *Árvácska*. [Faragó Jenő] *8 Órai Újság*. X. évf. 130. sz. (1924. július 2.) 7.
6. Mit húzott a cigány az *Árvácska*-banketton? *Színházi Élet*. XIV. évf. 35. sz. (1924. augusztus 31.) 42–43.
7. Az *Árvácska* a Király Színházban. *Pesti Napló*. LXXV. évf. 184. sz. (1924. szeptember 5.) 7.
8. A Király Színházban szeptember 13-án: *Árvácska*. *Az Est*. XV. évf. 185. sz. (1924. szeptember 6.) 9.
9. Az *Árvácska* 75-ik előadása a Budai Színkörben. *Az Est*. XV. évf. 185. sz. (1924. szeptember 6.) 9.
10. (*Árvácska*). *Pesti Hírlap*. XLVI. évf. 191. sz. (1924. szeptember 14.) 15.
11. (*Árvácska*). *Pesti Hírlap*. XLVI. évf. 191. sz. (1924. szeptember 14.) 15.
12. Beszámoló a Budai Színkör négyhónapos szezonjáról. *Színházi Élet*. XIV. évf. 40. sz. (1924. október 5.) 26.
13. Az *Árvácska* századik előadása. *8 Órai Újság*. X. évf. 213. sz. (1924. október 10.) 7.
14. Huber Miksa, az *Árvácska* „társ szerzője” 75 millió tantiméért pörli Zerkovitz Bélát. [Gy. V.] *Az Est*. XVI. évf. 13. sz. (1925. január 17.) 5.
15. Szerzői tevékenység-e a hangszerelés? *Magyarország*. XXXII. évf. 14. sz. (1925. január 18.) 4.
16. Ma tárgyalja a bíróság Zerkovitz Béla és Huber Karmester *Árvácska* pörét. *Az Est*. XVI. évf. 34. sz. (1925. február 12.) 5.
17. Füttyülte-e vagy nem füttyülte? *A Nép*. VII. évf. 34. sz. (1925. február 12.) 12.
18. Zerkovitz *Árvácska* című operettjét Huber Miksa komponálta. *ÚNemzedék*. VII. évf. 34. sz. (1925. február 12.) 8.

19. Szakértőket küldenek ki Zerkovitz Béla zenei tehetségének megállapítására. *Szózat*. VII. évf. 34. sz. (1925. február 12.) 8.
20. Zerkovitz *Árvácska*-pörében szakértőket hallgatnak ki. *Világ*. XVI. évf. 34. sz. (1925. február 12.) 12.
21. (Zerkovitz és Huber Miksa pöre az *Árvácska* zeneszámai miatt). *Magyarság*. VI. évf. 34. sz. (1925. február 12.) 6.
22. A bíróság elrendelte a bizonyítást a Zerkovitz-Huber-ügyben. *8 Órai Újság*. XI. évf. 34. sz. (1925. február 12.) 5.
23. Az *Árvácska* a bíróság előtt. *Magyarország*. XXXII. évf. 34. sz. (1935. február 12.) 11.
24. Az *Árvácska* zenéje. *Pesti Hírlap*. XLVII. évf. 34. sz. (1925. február 12.) 12.
25. Zeneszerző, aki sohasem szerzett zenét. *Új Barázda*. VII. évf. 34. sz. (1925. február 12.) 4.
26. Zerkovitzot a hangszerelő karmester beperelte. *Az Újság*. XXII. évf. 34. sz. (1925. február 12.) 8.
27. Jelenet a Zerkovitz-pörből. *Szózat*. VII. évf. 37. sz. (1925. február 15.) 15.
28. Mennyiben fontos a hangszerelés a zeneműveknél? *Az Újság*. XXII. évf. 37. sz. (1925. február 15.) 16.
29. A bíróság nem ismerte el Huber karmestert Zerkovitz társszerzőjének. *Esti Kurir*. III. évf. 85. sz. (1925. április 16.) 6.
30. Az ál-*Árvácska*, akinek két apja van. *Az Újság*. XXII. évf. 85. sz. (1925. április 16.) 6.
31. Az *Árvácska* operettből honorárium illeti meg Huber karmestert. *Pesti Hírlap*. XLVII. évf. 85. sz. (1925. április 16.) 15.
32. Huber Miksa 20 milliót kap az *Árvácska* tantiémjeiből. *Nemzeti Újság*. VII. évf. 85. sz. (1925. április 16.) 6.
33. Per az *Árvácska* megzenésítése körül. *Budapesti Hírlap*. XLV. évf. 85. sz. (1925. április 16.) 9.
34. Zerkovitz Béla az *Árvácska* tantiémjeiből húszmilliót köteles átadni Huber Miksának. *8 Órai Újság*. XI. évf. 85. sz. (1925. április 16.) 2.
35. Zerkovitz kikéri magának, hogy ő fűtүүл. *Magyarság*. VI. évf. 85. sz. (1925. április 16.) 6.
36. Zerkovitz húsz milliót köteles fizetni Hubernek. *Az Est*. XVI. évf. 85. sz. (1925. április 16.) 5–6.

37. A bíróság kötelezte Zerkovitzot, hogy Huber karmesternek 20 milliót fizessen ki. *Világ*. XVI. évf. 85. sz. (1925. április 16.) 10.
38. Az *Árvácska* fináléja a bíróság előtt. *Magyarország*. XXXII. évf. 85. sz. (1925. április 16.) 10.
39. A „Melódiabajnok” és egy komponista viaskodása egy rossz operettért. *Új Nemzedék*. VII. évf. 85. sz. (1925. április 16.) 2.
40. Zerkovitz Bélát elmarasztalták az *Árvácska*-pörben. *A Nép*. VII. évf. 85. sz. (1925. április 16.) 5.
41. Igénytelen széljegyzetek a Zerkovitz-perhez. [Bálint Imre] *Esti Kurir*. III. évf. 87. sz. (1925. április 18.) 2.
42. Véget ért az *Árvácska* háború. *Az Est*. XVI. évf. 120. sz. (1925. május 29.) 9.
43. Nyilatkozat. *Az Est*. XVI. évf. 121. sz. (1925. május 30.) 10.
44. Ami a magyar művészeti Nagy Lexikonból kimaradt. *A Nép*. VII. évf. 134. sz. (1925. június 25.) 6.
45. Hiteles adatok egy nyári operett téli karrierjéről. *Színházi Élet*. 35. sz. (1925. augusztus 26.) 34.
46. Hatvanéves kislány... [Király Dezső]. *Népszava*. XCIII. évf. 227. sz. (1965. szeptember 26.) 14.
47. A New York Kávéháztól a világhírig. Kálmán Imre életútja. *Film, Színház, Muzsika*. XIII. évf. 15. sz. (1969. április 12.) 24–26.

Jogsabály

1921. évi LIV. törvénycikk a szerzői jogról.

URL: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92100054.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyel%3Fpagenum%3D39> (Utolsó letöltés dátuma: 2020. 10. 30.)

Felhasznált szakirodalom

Batta András (1992): *Álom, álom, édes álom... Népszínművek, operettek az Osztrák-Magyar Monarchiában*. Budapest: Corvina Kiadó

Batta András (1998): Zene. In Kollega Tarsoly István (szerk.): *Magyarország a XX. században III. Kötet – Kultúra, művészet, sport és szórakozás*. Szekszárd: Babits Kiadó. 499–527.

Bozó Péter (2013): *Operett Magyarországon (1859–1960)*.

URL: <http://real.mtak.hu/8667/1/Operett%20Magyarorsz%C3%A1gon.pdf> (Utolsó letöltés dátuma: 2020. 12. 27.)

Brockhaus–Riemann (1985): Zenei lexikon 3. kötet (szerk. Boronkay Antal). Budapest: Zeneműkiadó

Csáky, Moritz (1999): *Az operett ideológiája és a bécsi modernség. Kultúrtörténeti tanulmány az osztrák identitásról.* Ford. Orosz Magdolna, Pál Károly, Zalán Péter. Budapest: Európa Kiadó

Hanák Péter (1997): A bécsi és a budapesti operett kultúrtörténeti helye. *Budapesti Negyed.* 5. évf. 2–3. sz. 9–30.

Horváth Attila (2016): A szellemi alkotások jogának története, a szerzői jogi védelem kialakulása, a jogalkotás kezdetei Magyarországon. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle.* XI. (CXXI.) évf. 4. sz. 93–123.

Gál Róbert (2007): *Mi muzsikus lelkek.* Budapest: Rózsavölgyi és Társa

Kálai Sándor (2016): A magyar (kelet-európai) médiakultúra első szakasza (1840–1920). In Kálai Sándor (szerk.): *Médiakultúra Közép-Kelet-Európában.* Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület. 25–38.

Klotz, Volker (2016): *Operette. Porträt und Handbuch einer unerhörten Kunst.* Studio Verlag

Koch Lajos (szerk.) (1958): *A Király Színház műsora (Adattár). Színháztörténeti Füzetek 21.* Budapest: Színháztudományi és Filmtudományi Intézet – Országos Színháztörténeti Múzeum

Koch Lajos (szerk.) (1996): *A Budai Nyári Színkör (Adattár). Színháztörténeti Füzetek 46.* Budapest: Színháztudományi Intézet – Országos Színháztörténeti Múzeum

Lengyel Emese (2020): *Adalékok a Magyar Színpadi Szerzők Egyesületéhez – Az ötlettől a megvalósításig. Podaci o Udrženju Mađarskih scenskih autora – od zamisli do ostvarenja.* (Megjelenés alatt)

Lynn M. Hooker (2020): Hungarians and Hungarianism in Operetta and Folk Plays in the Late-Habsburg and Post-Habsburg Era. In Belina, Anastasia – Scott, Derek B. (szerk.): *The Cambridge Companion to Operetta.* Cambridge: Cambridge University Press. 61–75.

Nagy Ildikó (2001): A Király Színház. In Székely György (főszerk.): *Magyar Színháztörténet 1873–1920.* Budapest: Magyar Könyvklub – OSZMI. 605–631.

Nótári Tamás (2012): *A színpadi művek és a zeneművek szerzői jogvédelmének fejlődéstörténete Magyarországon. Jogelméleti Szemle.* 13. évf. 4. sz. 1–15.

Székely György (főszerk.) (1994): *Magyar Színházművészeti Lexikon.* Budapest: Akadémiai Kiadó

Székely György (2001): A budai színházak. In Székely György (főszerk.): *Magyar Színháztörténet 1873–1920.* Budapest: Magyar Könyvklub – OSZMI. 191–219.

Schöpflin Aladár (szerk.) (1929): *Magyar Színművészeti Lexikon I.* Budapest: Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézete

Schöpflin Aladár (szerk.) (1929): *Magyar Színművészeti Lexikon II.* Budapest: Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézete

Schöpflin Aladár (szerk.) (1931): *Magyar Színművészeti Lexikon IV.* Budapest: Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézete

Szalai Emil (1922): A magyar szerzői jog. *Jogállam: Jog- és Államtudományi Szemle*, 1922. 5. sz.

Szalai Emil (1921): A szerzői jog a békeszerződésben. *Jogtudományi Közlöny*, 56. évf. 6. sz., 1921.

Szalai Emil (1935): *Előadóművész, gramofonlemez, rádió: szerzői jogi tanulmány.* Budapest: Dante

Zerkovitz.hu, URL: http://www.zerkovitz.hu/z_bela.htm (Az utolsó letöltés dátuma: 2020. 10. 23.)